

AĞRI DAĞI'NIN TURİZM POTANSİYELİ VE DEĞERLENDİRME DURUMU¹

Tourism Potential of Mount Ararat and Utilization Process

Faruk KAYA²

Özet

Dünyadaki başlıca turizm kaynaklarından biri olan dağlık alanlarda, turizm hızla gelişen bir olgu olmasına ve ülkemizde bu alanda değerlendirilebilecek birçok dağ bulunmasına rağmen, bu sektörde yeterli gelişmenin sağlanamadığı dikkati çekmektedir. Özellikle dağcılık açısından tatmin edici bir yüksekliğe sahip olması ve kutsal kitaplarda geçen Nuh Tufanı ile ilişkilendirilmesinin yanı sıra, görsel manzarası ve 5137 m. yükseltisi ile yüksek irtifa tutkusunun en iyi yaşandığı, gizemli, heybetli ve sayısız efsanelere konu olmuş Ağrı Dağı ülkemizin önemli turizm potansiyeline sahip dağlarının başında gelmektedir.

Ağrı Dağı'nın bu yüksek turizm potansiyeline rağmen hak ettiği ölçüde değerlendirilemediğinin nedenlerini irdelediğimizde; bürokratik engeller, sosyoekonomik açıdan geri kalmış bir bölgede yer alması, tanıtım yetersizliği, sektörde çalışacak nitelikli iş gücü eksikliği, destinasyon bölgesinde olmaması, yerel ve bölgesel ulaşım alt yapısının yetersiz oluşu, kentsel alt yapıdaki problemler, özellikle Ağrı, Iğdır ve Doğubayazıt kent belediye hizmetlerinin yetersizliği, müze eksikliği, konaklama tesislerinin yetersizliği, donanım eksikliği ve devlet teşviklerinden turizmcilerin yeterince haberdar olmaması gibi sorunlarla karşılaşmaktayız. Ayrıca kapsamlı ve bütüncül bir pazarlama anlayışının olmaması, yerel halkın turizmi sahiplenmemesi ile Ağrı Dağı ve çevresindeki turizm kaynaklarının uluslararası turizm arenasında tanıtımının yeterince yapılamaması da önemli sorunlar arasında sayılabilir.

Bu çalışmanın amacı coğrafya ve turizm coğrafyası disiplini doğrultusunda genelde ülkemizdeki dağlık alanlara, dağlara ve bu alandaki kullanımlara özelde ise Ağrı Dağı'na dikkat çekmek, sorunları tespit ederek bu sorunların bertaraf edilmesine yönelik öneriler geliştirmek ve farkındalık oluşturmaktır.

Anahtar Kelimeler: Ağrı Dağı, inanç turizmi, turizm potansiyeli, değerlendirme durumu

Abstract

In spite of the several facts that mountain tourism is considered as one of the major tourism resources in the world, it has exhibited significant developed recently and Turkey has number of unique mountainous territories that could be utilized as valuable mountain tourism resource, strikingly no satisfactory development has been experienced in this industry in Turkey yet. Mount Ararat is one of the substantial mountains in Turkey since it offers appropriate altitude of 5137 m for mountain sports; it illustrates a visual richness; and it is associated with "the Flood" story of Noah mentioned in holy books. Whereas paramount and mysterious Mount Ararat, which has been subject of countless stories, has the best mountain tourism area in Turkey, it provides best opportunity to experience high altitude passion.

Although the Mount Ararat has great tourism potential, if prominent reasons before utilization of its tourism potentials are taken into consideration, they could be enumerated as bureaucratic obstacles, socio-economic disadvantaged territory, insufficient promotion, lack of skilled work force, unconventional tourism destination, difficulty to access into local and regional transportation network, immature city infrastructure, insufficient public services from especially Ağrı, Iğdır and Doğubayazıt municipalities, lack of museums, poor hospitality facilities, lack of equipment and facilities and insufficient promotion of government incentives. Furthermore, lack of comprehensive and integrative marketing understanding, failure of domestic community to embrace tourism activities and lack of sufficient tourism promotion activities regarding tourism potentials in and around the Mount Ararat in international tourism market could be considered among major problems.

The present study aims to draw attention to mountains, mountainous territories in Turkey and their relevant utilities in general along geography and tourism geography disciplines; and specifically to the Mount Ararat in order to determine the existing problems, to develop solutions for them and to raise awareness in this regard.

Keywords: The Mount Ararat, faith tourism, tourism potential, utilization process

---

¹ Bu makalenin bir kısmı Ağrı Dağı ve Turizm başlığı ile, 15-16 Mart 2016 tarihleri arasında yapılan II. Uluslararası Türk Kültüründe Ağrı Dağı Sempozyumunda bildiri olarak sunulmuştur.

² Doç. Dr., Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD., fkkaya@agri.edu.tr

GİRİŞ

Önemli ekonomik faaliyetlerden biri olan turizm faaliyetleri; bölgelerin coğrafi özelliklerine göre, çeşitlilik arz eder. İnsanların sürekli ikamet ettikleri yerler dışına gününbirlik veya daha uzun süreli konaklama, gezip görme, dinlenme, yeni kültürler tanıma ayrıca, eğitim veya sağlık imkânlarından faydalanabilme gibi ihtiyaçlardan doğan turizm faaliyetleri, günümüzde ulusal gelirin artması, ulaşım ve iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla daha da ilerlemiştir (Doğan,2011:90). Dağlar, dağlık alanlar, öteden beri ulaşılamama ya da zor ulaşım nedeniyle insan yaşamındaki gizemini korumuş, antik çağlarda insanları güvenlik gerekçesiyle kendine çekmiş, bugün ise milyonlarca insanı farklı amaçlarla kendine çekmeye devam etmektedir. Yakın zamana kadar coğrafyacılar, gerek dünyada ve gerekse ülkemizde fiziki ve beşeri coğrafya alanlarında dağlarla ilgili olarak çok sayıda araştırmalar yapmış ve bunları yayımlamışlardır. Günümüzde küresel bir role sahip olan dağlar, iklim, su, enerji, turizm ve biyoçeşitlilik açısından da önem taşımaktadır (Somuncu, 2004:2-5).

Dağlarla ilgili durum özellikle son on beş yılda çarpıcı bir değişikliğe uğramıştır. 1992'de Rio de Janeiro'da yapılan "Dünya Zirvesi"nden beri dağlar, politik ve bilimsel bakımdan çok daha önemli hale gelmiştir (Funnel - Price, 2003:183; Keating, 1993:58). Günümüzde dağlar, kalkınma ve çevre konularındaki tartışmalarda küresel bir role ve öneme sahiptir. Çünkü kararların % 24'ünü oluşturan ve dünya nüfusunun %10'unun yaşadığı dağlar, su, enerji ve biyoçeşitlilik açısından önemli kaynaklardır. Dağlar aynı zamanda madenler, orman ürünleri, tarım ürünleri ve rekreasyon faaliyetleri için de kilit bir role sahiptir. Bu nedenle dağlarda eskiden olduğu gibi bugün de coğrafya araştırmaları yapılmaktadır (Mountain Agenda, 1998; Panos, 2002).

Son dönemlerde "*dağlarda turizm yönetimi*" ve "*ekoturizm*" dağlarla ilgili olarak yapılan araştırmalarda öne çıkan konular arasında yer almaktadır (Mountain Agenda, 1999). Dağlık ortamda bulunma, dinlenme ve tatil ile dağ sporları yapma uğraşlarını kapsayan bir turizm hareketi olarak tanımlanan dağ turizmi uygulamaları genellikle orta ve yüksek dağlık yöreler üzerinde planlanır ve geliştirilir. Bilindiği üzere 2002 yılı Birleşmiş Milletler tarafından, "*Dünya Dağlar Yılı*" olarak kabul edilmiştir. Belirtilen tarih (2002 yılı) ayrıca "Ekoturizm Yılı" olarak da benimsenmiştir. Dağ ve ekoturizm kavramlarının bir araya getirilerek Birleşmiş Milletler tarafından aynı yıl içinde uluslararası alana taşınması, dikkat çekici bir gelişmedir. Bu da, gerek dağların ve gerekse çevreye duyarlı turizmin dünyadaki önemini ve Birleşmiş Milletler Örgütü'nün bu konudaki duyarlılığını göstermesi açısından son derece önemlidir (Somuncu, 2004:2-3).

Uluslararası düzeyde 2002 yılının "*Dağlar Yılı*" olarak kutlanması ve Türkiye'nin kutlama etkinlikleri çerçevesinde önemli bir dağ milli park statüsüne kavuşturma taahhüdü nedeniyle Ağrı Dağı'nın öncelikle milli park ilan edilmesine yönelik çalışmalar 2002 yılı Aralık ayında başlatılmıştır. 2003 yılı itibarıyla 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu gereği ilgili bakanlıkların görüşüne sunulan Milli Park teklifi kabul edilmiş, 17 Kasım 2004 tarih ve 25643 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Dinlenme ve sağlıklı kalmak için yaz mevsiminde yer değiştirme olayına başlamış olan insanlar, bu eğilimlerini kış mevsimleri boyunca da sürdürmeye çalışarak, sağlıklı bir yaşama ortamında bulunmak üzere, yüksek ve orta yükseklikteki dağlık ve ormanlık yörelere yönelmeye başlamışlardır. Dinlenme ve tatil yapma amaçlı bu yer değiştirme olayı, zamanla doğa araştırmaları, geziler, yürüme, tırmanma ve kış sporları gibi sportif amaçlı hareketleri de bünyesine alarak günümüz dünyasında yaygın olarak yapılan ve birbirine bağımlı olarak gelişen dağ turizmi ile dağ sporlarının gelişmesine imkân tanımıştır (Ülker,1992:1).

Alternatif turizm kapsamındaki dağ turizmi; Amerika, Çin, Kanada, İsveç, Avusturya, İsviçre, Fransa ve Almanya gibi ülkelerde çok üst düzeyde yapılırken İtalya, Finlandiya, İspanya, Hırvatistan, Rusya, Yunanistan, Hindistan, Sırbistan, Romanya, Norveç ve Türkiye gibi ülkelerde de hızlı bir gelişim içindedir (Doğan,2012:270).

Dağ turizmi ve buna bağlı olarak ortaya çıkan dağ sporlarının gelişmesi iki temel nedene dayanır. Bunlardan biri, insanların sanayi ve kent toplum yaşamının sıkıcı ve yorucu ortamından geçici olarak kurtulma istemidir. Diğer ise, doğal bir çevre olarak dağlık yörelerin yaz ve kış mevsimlerinde sahip oldukları sağlıklı yaşama ortamının sunduğu çekiciliklerdir. Bu iki olguya bağlı olarak şekillenen dağ turizm hareketleri bazen turizm ağırlıklı, bazen spor uygulamaları ağırlıklı istek ve hareketleri ön plana çıkartır (Ülker,1992:1-2).

Kısaca dağlar; yükselti, bakı, uzanış doğrultusu, su, enerji, iklim, orman-flora-fauna, ekonomik yapı, yerleşme-nüfus, ulaşım, spor ve turizm ile doğrudan ilgili oldukları için, bu alanlardaki faaliyetlerin planlanması ve yönetilmesi giderek artan bir öneme sahiptir. Dünyadaki başlıca turizm kaynaklarından biri olan dağlık alanlarda, turizm hızla gelişen bir olgudur. Dağcılığa dayalı turizm için büyük yatırımlar gerekmemektedir (Somuncu, 2004:5). Çünkü dağ turizmindeki sermaye, dağın ve doğanın kendisidir. Turizm faaliyetleri çerçevesinde gerçekleşen altyapı yatırımları ile turistlerin ihtiyacı karşılanırken, ev sahibi toplumun da yaşam kalitesi artmaktadır. Ayrıca toplumun kültür ve eğitim bakımından gelişmesi üzerinde de turizmin olumlu katkıları sunduğu yadsınamaz bir gerçektir. Ancak, dağlık alanlardaki turizm, plansız bir

şekilde gelişir ve sürdürülebilir bir anlayışla yönetilmezse, bunun doğal çevre üzerinde ağır bir bedelinin olması kaçınılmazdır (Swarbrooke,1994:183-184:Mountain Agenda,1999,World Mountaineering -Climbing, 2002).

Türkiye, turizm kaynakları bakımından oldukça zengin bir ülkedir. Gerek fiziki ve gerekse beşeri kaynaklar bakımından, ülke; önemli bir potansiyele sahiptir (Özey 2002:107). Türkiye’de, turizm hareketleri ve onun bir kolu olan dağ turizmi yeni bir olgudur. Böyle olmakla birlikte dağ sporları ve dağ gezilerine yönelik çabalar Cumhuriyet’in kuruluşu ile birlikte dikkat çekmeye başlamıştır. Nitekim ilk olarak 1938’de kurulan Dağcılık ve Kış Sporları Federasyonunun adı 1939’da Türkiye Dağcılık ve Kayak Federasyonu şeklinde değiştirildi. Ancak, 1966’da sadece dağcılar bünyesinde toplayan, Türkiye Dağcılık Federasyonu oluşturuldu. Günümüzde ise hem Kayak Spor Federasyonu ve hem de Dağcılık Federasyonu diye iki önemli federasyon faaliyet göstermektedir (Doğanay,2001:97-98).

Kuzeyde Karadeniz Dağları, güneyde Toros Dağları, batıda Kazdağları ve iç kesimlerde ise Ağrı, Süphan, Erciyes gibi yüksek volkanik dağların varlığı nedeniyle dağcılık ve dağ turizmi açısından önemli bir potansiyele sahip olan ülkemizin değişik iklim bölgelerinde yer alan dağlardaki biyolojik ve kültürel çeşitlilik, dağları daha da çekici kılmaktadır. Türkiye’de dağcılığın tarihi Avrupa’daki kadar eski değildir. Ülkemizdeki ilk dağ tırmanışları 19. yüzyılda coğrafya, jeoloji ve botanik konularında araştırma yapan yabancı bilim adamları ve gezginler tarafından gerçekleştirilmiştir. Spor amaçlı dağcılık faaliyetleri ise 20. yüzyılın ilk yarısından itibaren başlamıştır. Bu dönemde de Türkiye dağlarına çoğunlukla yabancı dağcılar tırmanmışlardır. Türkiye’de dağcılık faaliyetlerine ancak 1940’lı yıllardan itibaren katılımın arttığı dikkati çekmektedir (Uyanık, 1947:27).

Tırmanmak amacıyla 1950’lerden itibaren daha fazla yabancı dağcının Türkiye’ye gelişi ülkemizdeki dağcı sayısının giderek artmasını sağlamıştır (Tüzel, 1993:24). Bu dönemde başta Ağrı Dağı olmak üzere, Aladağlar, Cilo ve Sat Dağları, Erciyes Dağı, Süphan Dağı ve Kaçkar Dağı en fazla ilgi gören dağlar olmuştur. Bu aynı zamanda dağcılıkla ilgili dış turizmin de artarak devam etmeye başladığı dönemdir.

AMAÇ

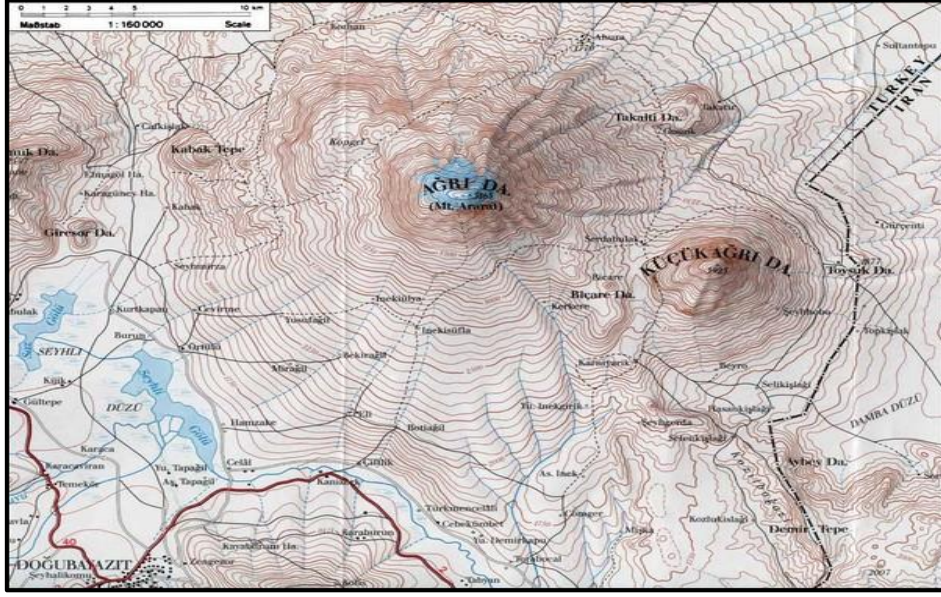
Bu makalede, ülkemizin en yüksek dağı olan Ağrı Dağı’ndaki turizm faaliyetleri ile bu faaliyetlerin ekonomik ve ekolojik etkileri incelenecektir. Bu çalışmada özellikle Ağrı Dağı’nda mevcut turizm potansiyeli ve bu potansiyelin değerlendirilmesinde karşılaşılan sorunlar ve bu sorunların bertaraf edilmesi için yapılması gerekenler irdelenecektir. Sınırları içinde Ağrı Dağı ile birlikte Süphan, Tendürek ve Köseadağ gibi ülkemizin önemli volkan konileri olmasına rağmen konunun sadece Ağrı Dağı ile sınırlandırılmasının nedeni, uluslararası bir marka değeri olan Ağrı Dağı’nın gerçekten bu marka değerine uygun bir turizm değeri oluşturup oluşturmadığının tespit edilmesidir.

Bu çalışmanın amacı coğrafya ve turizm coğrafyası disiplini doğrultusunda dağlık alanlara, dağlara ve bu alandaki kullanımlara dikkat çekmek, farkındalık oluşturmaktır. Araştırmada çeşitli bilimsel veri ve yayınlar taranmış, kaynaklar gözden geçirilerek araştırma konuları tasnif edilmiş, bazı resmi kurumların istatistiki verilerinden yararlanılmıştır. Öncelikle literatür taraması sırasında dağlar -turizm-coğrafya ilişkileri gözden geçirilmiştir. Ayrıca I. Ağrı Dağı Turizm Çalıştayı (11 Mayıs 2013) sonuç raporu gözden geçirilip sorunlar ve yapılması gerekenler ile ilgili öneriler sunulmuştur.

AĞRI DAĞI

Türkiye’nin en yüksek dağı (5137 m.) olan Ağrı Dağı aynı zamanda Avrupa, Kafkaslar ve Ortadoğu’nun da ikinci büyük dağdır. Doğu Anadolu bölgesinin simgesi olarak düşünülen bu dağ için değişik kaynaklarda, farklı yüksekliklerden söz edilir. Örneğin 5165, 5123, 5122, 5112 ve 5137 m. gibi. Ancak, gerek DİE kaynakları ve gerekse HGK Türkiye haritalarında bu yükselti değeri, 5137 m. olarak verilmektedir. HGK değerlendirme sonuçlarına dayanması nedeniyle en doğru verinin bu olduğu kanısındayız. Aslında ülkemizin bu doğa harikası, Küçük Ağrı (Büyük Ağrı’nın güneydoğusunda ve 3896 m.) ve Büyük Ağrı (5137 m.) olmak üzere, iki dev volkan konisi ile temsil edilir (Şekil 1,Fotoğraf 1). Yaklaşık 1200 km²’lik bir kaide üzerine oturmuş olan ve çevrelerinde çok sayıda parazit koniler bulunan her iki dağ kütlesi yaklaşık 3000 m. lerde, yani Serdarbulak Geçidi ile birbirinden ayrılarak Büyük ve Küçük Ağrı Dağı adıyla yükselirler (Doğanay,2003:171).

AĞRI DAĞI'NIN TURİZM POTANSİYELİ VE DEĞERLENDİRME DURUMU

Kaynak: Büyük ve Küçük Ağı Dağlarının topoğrafya haritası (mappery. com/map-of/ Mt-Ararat- Topo-Map, (erişim tarihi 03.03.2016)

Kaynağı Büyük ve Küçük Ağı volkan konileri olan lâvlar, Doğubayazıt Ovası ve Gürbulak Oluğu'nun kuzey kenarını yer yer ince tabakalar halinde örter. Birer strato-volkan olan bu dağların parazit konileri, lâv akıntıları, lâv breşleri, lapilli ve tuf yataklarından oluşmaktadır (Ketin,1983:478). Gürbulak Oluğu'nu kuzeyden sınırlayan volkanitler daha çok bazaltik özelliktedir (Altınlı,1964:25-26). Gürbulak oluşunu güney yönünde sınırlayan dağlık-tepelik alan ise, Mezozoik ve Tersiyer dönemlerine ait formasyonlardan oluşur (Fotoğraf 2).

Fotoğraf 1: Serdarbulak Geçidi ile birbirinden ayrılarak iki ayrı dev koni biçiminde, yükselen Büyük ve Küçük Ağı dağlarından bir görünüm

Fotoğraf 2: Takke buzulu ile örtülü olan ve birer strato-volkan olan bu dağların parazit konileri, lâv akıntıları, lâv breşleri, lapilli ve tûf yataklarından oluşmaktadır.

Ağrı Dağı'nın zirvesi tamamen kar ve buzullarla kaplıdır. "Bu nedenle ağrının zirvesinde merkezi bir kraterin olup olmadığı kesin olarak bilinmemektedir. Kalıcı kar ve buzullar dağın güney yamacında 4500, kuzey yamacında ise 4000 metreden başlar. Dağın zirvesini takke şeklinde örten buzullar, 4800 m.den itibaren, vadi içlerine doğru bazı yerlerde yaklaşık 3500 metreye kadar sarkarak vadi buzulu şeklini almıştır. Vadi içlerine yerleşen buzulların bir kısmı (Ağrı Dağı zirvesinin hemen güneyindeki buzul vadisinde olduğu gibi) yamaçlardan dökülen kaya ve topraklarla üzerleri örtülerek dip buzulu şeklini almışlardır. Zirvede yaklaşık 10 km² alan kaplayan örtü buzulu, aynı zamanda Türkiye'deki en geniş aktüel buzul alanını oluşturur" (Deniz,2007:458).

Ülkemizin en yüksek dağı (5137 m.) olan ve adı Ağrı İli ile özdeşleşmiş bulunan Ağrı Dağı, gerek dağa tırmanma (trekking) ve gerekse kış turizmi açısından yüksek bir potansiyele sahiptir (Fotoğraf 3).

Fotoğraf 3: Farklı mevsimlerde Ağrı Dağı'na tırmanan (trekking yapan) dağcılardan bir görünüm (Foto: <http://www.topararat.com> erişim tarihi 03.03.2016)

Büyük Ağrı Dağı'na tırmanışlar sadece dağcılık sporuna yönelik olmayıp, bunların çoğu bilimsel amaçlıdır. Marco Polo'nun yazılarında, hiçbir zaman çıkılamayacak bir dağ diye sözünü ettiği bu etkileyici dağın ilk tırmanışı, 9 Ekim 1829'da F. PARROT ve ekibi tarafından gerçekleştirilmiştir. Bunu 1845'de H. ABİCH, 1848'de M. VAGENER, 1900'de A. OSWALD ve 1955'de M. BLUMENTHAL gibi jeologların, dağın jeolojik yapısını incelemek amacıyla gerçekleştirdikleri tırmanışlar izlemiştir (Kaya ve Kocaman,2014:97-99).

Türk dağcılarının Ağrı'ya ilk tırmanışları Cumhuriyet Dönemi'nde gerçekleşmiştir. Binbaşı Cevdet SUNAY 15 subay ve 50 erle birlikte 1937'de Ağrı Dağı'nın zirvesine ulaşmıştır. Bu heyet, iddiaların aksine, Nuh'un Gemisi'nin enkazına dair herhangi bir bulguya rastlamamıştır. Ama batı ülkelerinin Ağrı Dağı'na olan ilgileri sürmektedir. Nitekim 1969'da Ay'a ilk ayak basan dünyalı unvanını kazanan Amerikalı astronot Neil Armstrong bile, 1982 Haziranında Türkiye'ye gelip Ağrı'ya tırmanmıştı. Yakın geçmişte ise Amerikalı astronot Irwin birkaç defa dağa tırmanarak gemiden kalma parçalar bulunduğunu iddia etmiştir. Ancak bütün bu iddialara karşı Nuh'un Gemisi'nin kalıntılarının Ağrı Dağı'nda bulunduğu dair şimdiki kadar gerçekçi bir delil ortaya konulamamış oluşu da ayrıca dikkat çekicidir (Güner,1986:98).

Ağrı Dağı'na çıkış ve iniş en erken dört günde tamamlanmaktadır. En uygun çıkış zamanı Ağustos ve Eylül aylarıdır. Bu aylardan Ağustos ayı çıkışlarında, 4500 m. den sonra hava sıcaklığı -10°C 'ye ve Eylül ayı çıkışlarında ise -12°C 'ye düşmektedir. Ağrı Dağı'na tırmanan dağcılarının çoğu oksijen yetersizliğine bağlı olarak basıncın yükselmesi, kalp çarpıntısı, baş dönmesi ve baygınlık gibi rahatsızlıklardan dolayı 5000 m.den daha yükseğe çıkamamaktadırlar (Fotoğraf 4).

Gerek batı ve gerekse İslam dünyasında Ağrı Dağı, çok iyi tanınan ve özel ilgi duyulan dağlardan biri, belki de en önemlisidir. Kutsal kitaplarda da adı geçen bu dağ, birçok dilde farklı adlarla anılmaktadır. Yakutlar Ağr, Selçuklu Türkleri Eğri Dağ, Ağır Dağ, İranlılar Kuh-i Nuh, Araplar Büyük Ağrı'ya Cebelü'l-Hâris, Küçük Ağrı'ya ise Cebelü'l-Hüveyris isimlerini vermişlerdir. Ermeniler Masis veya Masik derken, sadece batı coğrafyacıları Ararat demektedir.

Fotoğraf 4: Ağrı Dağı'nın zirvesine ulaşmaya çalışan ve ulaşan dağcılar (Foto:

http://www.mountararatrek.com/images/ararat_august.jpg ve <http://www.topararat.com>. erişim tarihi 03. 03. 2016)

İslam coğrafyacılarının kayıtlarında, 'Cebelü'l- Hâris' ve Cebelü'l- Hüveyris' olarak adlandırılan Büyük ve Küçük Ağrı dağları ile ilgili bazı yorumlarda yapılmaktadır. Örneğin özellikle büyük Ağrı Dağı'nın etraftaki suların kaynağını oluşturduğunu, el-Hâris dağının çok yüksek, tepesine çıkılmasının imkânsız ve karlı olduğunu, yerleşime uygun olmamakla birlikte, çevre halkı, el-Hâris veya el-Hüveyris dağının eteklerindeki ormanların odun ve hayvanlarından istifade ettiklerinden bahsedilmektedir (Palabıyk,2007:175).

"Kitabı Mukaddes'te Ağrı Dağı'nın adı "r-r-t" olarak geçmekte ve "Hari Ararat" şeklinde adlandırılmaktadır. "Hari Ararat", "Dağlık Ararat" anlamına gelmektedir. Bilindiği gibi "Uruatri" (Urartu) adı, bu topluluğun güneyde can düşmanı olan Assur Krallığı tarafından verilen bir isimdir. Urartu adı bir topluluğun adı değil, "dağlık ülke anlamında kullanılan coğrafi bir deyimdir". Dolayısıyla kutsal kitap Tevrat'ta bu bölgeye "Hari Ararat" adının verilmesi bir tesadüf eseri değil, Assur Krallığı'nın çivi yazılı belgelerinde geçen "Urartu" kelimesinden beri süregelen bir deyimdir. Yani Tevrat'ta geçen "r-r-t" adı, M.Ö. 9.-6. yüzyıllar arasında başta Doğu Anadolu Bölgesi olmak üzere, Kafkasya ve Kuzeybatı İran bölgelerinde çok güçlü bir krallık kuran Urartu'nun İbranice adıdır. Bu nedenle "Hari Ararat" yani "Dağlık Ararat" adının Ermenice ile uzaktan ve yakından hiçbir ilgisi bulunmamaktadır. Ermeniler Ağrı Dağı için "Yüksek Dağ" anlamına gelen Masis adını kullanmaktadırlar. Ne yazık ki bu yanlış bilgi, uzun yıllardan beri bilinçsiz bir biçimde kullanılmış ve yanlış anlaşılmalara neden olmuştur" (Belli,2009;55-56).

Ermeniler, Ağrı Dağı'nı dünyanın anası olarak kutsallaştırmakta ve muhayyel Ermenistan'ın merkezi olarak göstermektedirler. Türkiye dışından birçok yabancı, Nuh'un Gemisi'nin Ağrı Dağı'nda olduğuna dair ısrarlı iddiaları turistik ve sportif görünümü de olsa, gerçekleştirilen onlarca tırmanışlardan bazılarının Ağrı Dağı'na yönelik birtakım siyasî, stratejik ve dinî emellerle bağlantılı olduğunu düşündürmektedir (Palabıyık,2007:175).

"Kitab-ı Mukaddes'te (Tevrad ve İncil) ve eski İranlılar, yani Persler devrinin inancı olan Ahura Mazda dini açısından da, Ağrı kutsal sayılır. Bu inanışın kurucusu Zerdüş (İ.Ö. VII. ve VI. yüzyıllar) Pers Kralı 1. Daryus (İ.Ö. 522-486) ve sonrasındaki krallar, Zerdüş'tü tanrıların en büyüğü ve adil kralların koruyucusu kabul ederek, ona ibadet etmeye başlamışlardı. Zerdüş adına, bugünkü Cehennem Deresi ve Yenidoğan köyü yakınlarında Ahura (Arguri) köyü Yakup Manastırı (herhalde Hz Yakup Peygamber'den) kurulmuştu. Ermeniler bugün Cehennem Deresi vadisine, Yakup Vadisi ve manastıra ise Korhan Kalesi (Korankalesi) derler. Ancak 20 Haziran 1840 tarihinde meydana gelen ve bir yanardağ faaliyeti sanılmış olan deprem nedeniyle, dağ yamaçlarından yuvarlanan dev kayalar ve diğer malzeme, Arguri köyü (yaklaşık 1 600 nüfuslu) ve Yakup Manastırı'nı örterek yok etmiştir" (Erinç,1953:81-82).

Kitab-ı Mukaddes ve Zerdüş inancı efsaneleri fikirleri arasında geçen görüşlere göre, Nuh tufanı olayında (muhtemelen Würm buzullaşma devresi sonrası), bu tufan öncesi Hz. Nuh ve beraberindekilerin bindiği Nuh Gemisi, sular çekildikten sonra, Büyük Ağrı'nın bugün buzullar tarafından doldurulmuş ve örtülmüş olan doruk noktasındaki çukura inmiştir. Neil Armstrong da dahil bazı dağcılar, Nuh Gemisi kalıntılarına rastlanır umuduyla bu dağa tırmanırlar.

Ağrı Dağı pek çok insanın düşüncesinde Nuh'un Gemisi ve tufan ile özdeşleşmiştir. Ancak yapılan pek çok araştırmaya karşın, bu durumu kanıtlayacak somut bir *Arkeolojik Belgeye Ulaşılamamıştır. Sadece Bazı Jeolojik Oluşumların Bir Kanıt Olabileceği İleri Sürülmüştür* (Başaran, Tavukçu ve Keleş, 2007:108-113).

Ağrı Dağı, 5137 m yüksekliği ile ülkemizin ve Avrupa'nın en yüksek noktası olması yanında zirvesinde de ülkemizin en büyük buzulu bulunmaktadır. Ağrı Dağı'nın bulunduğu coğrafyada paleolitik çağdan günümüze dek birçok medeniyet yaşamıştır. Hurriler, Urartular, Hun'lar, Araplar, Selçuklular, İlhanlılar, Harzemşahlar, Timuroğulları, Safaviler, Çıldiroğulları, Akkoyunlular, Karakoyunlular ve sonrasında 1514'de Çaldıran zaferi ile Osmanlılar yerleşmiştir.

17 Kasım 2004 tarih ve 25643 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak Milli Park ilan edilen Ağrı Dağı Milli Parkı Büyük ve Küçük Ağrı Dağları, Meteor Çukuru ve Nuh'un gemisinin kalıntıları olduğu iddia edilen alanlar olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Ağrı ve Iğdır illeri sınırları içerisinde kalan Milli Parkın toplam alanı 87. 380 ha'dır (Fotoğraf 5). Ağrı Dağı Milli Parkı'nın alt yapı çalışmaları tamamlanarak büyük bir tanıtımla ekoturizm merkezi haline getirilmesi hedeflenmektedir. Ağrı ve Iğdır ili sınırları içerisinde yer alan Ağrı Dağı Milli Parkı'na Doğubayazıt – Gürbulak devlet karayolu ve Iğdır İli Nahcivan sınır kapısı arasındaki devlet karayolu ile ulaşılabilir.

Fotoğraf 5: Ağrı Dağı Milli Parkı'ndan bir görünüm

Alanda çıplak kaya yüzeyleri, 2000-4000 metre arasında dağ bozkırları, 2000-2500 metre arasındaki kuzey yamaçlarda çalı toplulukları bulunurken, 4000 m'nin üstü çoğunlukla karlarla örtülüdür. Küçük Ağrı Dağı'nın kuzey yamaçlarında relikt bir salkım huş (Betula Pendula) ormanı bulunur. Ayrıca Allium Baytoplorum, Sedum Hewittii ve Sesleria Araratica tüm dünyada sadece Ağrı Dağı'nda yaşar. Alandaki bozkırlar, Astragalus türleri açısından son derece zengindir. Alan kelebekler açısından da büyük önem taşır. Bir dağ türü olan Apollonun (Pernaassius Apollo) yanı sıra dar yayılışlı Acem Güzelesmeri

(Erebia İranica Dromulus)' de bölgede yaşar. Özellikle yırtıcı kuşlar için önemi olan dağda alpin bir tür olan Urkeklğin (Teraogallus Caspius) sağlıklı ve büyük bir popülasyonu bulunur (www. kuzeydoga. org/ oda/ DOG029. pdf).

Millî park statüsünde olmasından dolayı sahada avcılık yasaktır. Ekoturizm, kamp ve karavan turizmi, izcilik gibi turistik etkinliklerin geliştirilmesini sınırlandıran yasal bir durum söz konusu değildir. Ancak bölgede güvenliği tehdit eden unsurların mevcudiyeti, bu turistik aktivitelerin gelişimini sınırlandırmaktadır.

Ağrı, Süphan, Tendürek ve Köseadağ başta olmak üzere ülkemizin önemli yüksek dağlarını sınırları içerisinde barındıran Ağrı İli yüksek bir kış ve yaz turizm potansiyeline sahiptir. Belirtilen dağlar ve yakın çevreleri dağ yürüyüşü, dağ bisikleti, atlı sporlar, motokros, yamaç paraşütü, dağ rallisi, kampçılık, avcılık ve çim kayağı için uygun konuma ve koşullara sahiptir. Söz konusu faaliyetler için çeşitli tesislerin yapılması bölgenin turizm potansiyelini daha da arttıracaktır.

Özellikle ulusal ve uluslararası alanda birçok yönüyle ilgi çeken Ağrı Dağı'nın alçak yöreleri, kışları milletlerarası bir kış sporları çekim merkezi, yazları ise teleferikle dağa çıkış, manzara seyretmek, dağa tırmanma ve bilimsel araştırma faaliyetlerine dönük bir yaz turizm merkezi durumuna getirilebilir.

Ancak bütün bu faaliyetlerin yapılabilmesi için bölgede öncelikli olarak güvenliğin sağlanması gerekir. Çünkü başta Ağrı Dağı olmak üzere belirtilen dağlar ve çevresinde turistik aktivitelerin yeterince gelişmemesinin en önemli nedenlerinden birisi bölgede uzun zamandan beridir devam eden bölücü terör faaliyetlerinin varlığıdır. Terörist unsurların bertaraf edilmesi ve dolayısıyla bölgede turistik aktivitelerin yapılabilmesi için öncelikli olan güvenliğin sağlanması mevcut turizm potansiyelini harekete geçirecektir.

Ağrı Dağı ve Çevresinde Öne Çıkan Turistik Kaynaklar

Ağrı ili, ülkemizin yüksek turizm potansiyeline sahip yörelerinden birini teşkil eder. Bu yörede ülke genelinde önem arz eden doğal ve beşerî turistik değerler dikkat çekici derecede fazladır.

Doğal Turistik Kaynaklar

Büyük ve Küçük Ağrı Dağları, Ağrı Dağı Millî Parkı, Meteor Çukuru, Doğubayazıt Sazlığı, (Şeyhli ve Gölyüzü Gölleri) Balık Gölü ve Sulak Alanı, Murat Kanyonu, Diyadin Kaplıcaları, Diyadin Travertenleri ve Traverten Köprüleri, Nuh'un Gemisi'nin Kalıntıları, Aladağ ve Sinek Yaylaları, Buz Mağarası, Meya Mağarası, Hamur Mağarası, Dambat İçmeleri, Doğubayazıt Sağlık Suyu (Fışkıran Sodali Su) vd.

Beşeri ve Kültürel Turistik Kaynaklar

İshak Paşa Sarayı, Ahmed-î Hani Türbesi başta olmak üzere çok sayıda Ören Yerleri ve Arkeolojik Değerler de başlıca beşeri ve kültürel kaynaklardır.

Ağrı Dağı ve Çevresinin Turizm Açısından Avantajları

Türkiye'nin en yüksek dağı olan Ağrı Dağı'nın varlığı başlı başına önemli bir avantajdır. Ağrı Dağı; özellikle heybetli olması, dağcılık yönünden tatmin edici olması ve monoteist dinlerde önemli bir yerinin bulunması nedeniyle bütün dünyada kendisi kadar yüksek ve hatta kendinden çok daha yüksek dağlardan daha fazla bilinmektedir.

Ağrı Dağı, jeolojik-jeomorfolojik niteliklerinin yanı sıra, tufandan sonra Nuh'un Gemisine ev sahipliği yaptığı inancı, dolayısıyla da efsanevi kimliğiyle ön plâna çıkan bir dağdır. Özellikle Nuh Tufanı Efsanesi sebebiyle diğer dağlardan daha çok yabancı çekmek gibi üstün bir tarafı olan Ağrı Dağı'nın, turizm potansiyelinin yeterince değerlendirilmediği ise diğer bir gerçektir. Yüzyıllar boyunca erişilmez diye tanımlanan, hakkında efsaneler anlatılan, halk edebiyatı ürünleri ve dini kaynaklarda yerini alan Ağrı Dağı, pek çok gezgin ve araştırmacının dikkatlerini çekmiş ve doruğuna ulaşılması hayaliyle, birçok tırmanışlar yapılarak, keşfedilmeye çalışılmıştır

Turizm açısından bir marka değere sahip olan Ağrı Dağı dışında, Ağrı ilinin jeolojik ve tektonik yapısı, bir yandan bölgede turizm açısından değerlendirebilecek kaplıcalar, göller ve mağaralar gibi doğal oluşumlara imkân verirken, bu coğrafyanın uygun koşulları aynı zamanda antik çağlardan bu yana bölgenin sürekli olarak insan toplulukları tarafından iskân edilmesine ve dolayısıyla geride pek çok antik ve tarihi/kültürel iz bırakmalarına neden olmuştur.

Bu özellikleri içinde barındıran Ağrı ve Iğdır illerinde tarih, kültür, doğa, inanç, kış, yayla, mağara, termal ve eko-turizm çeşitleri bulunmaktadır. Ayrıca Ağrı ve Iğdır'ın birer sınır ili olması ve doğal yapılarının henüz bozulmamış olması da turizm açısından bir avantajdır. Bölgede kara ve hava ulaşımının kullanılabilmesi, yine bölgede turizmle ilgili eğitim kurumlarının üniversite bünyesinde yapılanma aşamasında bulunması bölgenin turizmi için olumlu yönlerdir.

Ağrı Dağı ve Çevresinin Turizm Açısından Dezavantajları

Bürokratik engeller, sosyoekonomik açıdan geri kalmış bir bölgede yer alması, tanıtım yetersizliği, sektörde çalışacak nitelikli iş gücü eksikliği, destinasyon bölgesinde olmaması, yerel ve bölgesel ulaşım alt yapısının yetersiz oluşu, kentsel alt yapıdaki problemler, özellikle Ağrı, Iğdır ve Doğubayazıt kent belediye hizmetlerinin yetersizliği, müze eksikliği, konaklama tesislerinin yetersizliği ve donanım eksikliği şeklinde sıralanabilir.

Turizmin Bölgede Şimdiye Kadar Gelişmemesinin Başlıca Nedenleri

Alt ve üst yapı yetersizliğinden kaynaklanan eksiklikler, ulaşım güçlüğü, güvenlik, konaklama imkânları ve yetişmiş insan gücü eksikliği, devlet ve sivil toplum örgütlerinden oluşan farklı aktörlerce oluşturulması gereken işbirliğinin olmayışı, mevcut potansiyellerin kullanılamaması, kapsamlı ve bütüncül bir pazarlama anlayışının olmaması, yerel halkın turizmi sahiplenmemesi ile Ağrı Dağı ve çevresindeki turizm kaynaklarının uluslararası turizm arenasında tanıtımının yeterince yapılamamasıdır. Ayrıca uluslararası bir turizm markası olmasına rağmen özellikle Ağrı Dağı'na çıkışlarda yaşanan bürokratik engeller de turizmin gelişmesini önemli ölçüde engellemiştir.

Ağrı Dağı'nın Turizm Açısından Sorun Oluşturan Zayıf Yönleri

Ağrı Dağına Tırmanış İle İlgili Mevzuat ve Protokollerin Değerlendirilmesi

Dağcılık ve tırmanışla ilgili usul ve esasları belirleyen resmi protokoller; 1988-2006 ve 2011 yıllarında yapılmıştır. Bununla birlikte mevcutta uygulanan protokollerin (2006 ve 2011) her ikisinin de kimi kurumlarca kullanıldığı, bu durumda çok başlılığa sebep olduğu anlaşılmaktadır.

Ağrı Dağı ile ilgili olarak yürürlüğe giren 2011 yılındaki II. protokol yeniden düzenlenmelidir. Milli Park için düzenlenmiş Ağrı Dağı Alan Kılavuzlarının daha da verimli hale getirilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılması gerekir. Bu konu ile ilgili bakanlığın yeni bir protokol hazırlığı içinde olduğu bilinmektedir. Hazırlanacak yeni protokolda daha önce karmaşaya sebep olan yabancı uyruklu kişilerden alınan 50\$'lık payın denetlenmesi ve bu ücretin Ağrı Valiliği bünyesinde oluşturulacak olan turizm komisyonu tarafından Ağrı Dağı'nda hizmet anlayışının daha da iyileştirilmesi amacıyla kullanılması sağlanmalıdır.

Tırmanışlar öncesinde izin ile ilgili uzun bürokratik işlemler gelen turistleri rahatsız eden hususlar arasındadır. Bu nedenle söz konusu izin işlemlerinin kolaylaştırılması adına atılacak adımlar turizm talebini artıracaktır.

Güvenlik Sorunu

Ağrı Dağı'na tırmanış sürecinde en temel sorunlardan biridir. Bölgede yaşanan terör olaylarından kaynaklanan olumsuz güvenlik imajı nedeniyle, uluslararası sigorta şirketleri, seyahat acentelerinin Ağrı Dağı'na düzenlemek istedikleri turları çoğunlukla güvence altına almamaktadır. Bu da Ağrı Dağı'na olan turistik talebi sınırlandıran en önemli nedenler arasındadır. Bu nedenle güvenliğin sağlanması öncelikli konular arasındadır. Ayrıca düzenlenecek yeni protokolda sınır bölgesi olması nedeniyle güvenliği sağlama yetkisinin Genel Kurmay Başkanlığı'na bağlı askeri birimler yerine Doğubayazıt İlçe Jandarma Komutanlığı'na bağlanması tırmanış işlemlerini daha kolaylaştıracaktır. Güvenlik endişesinin giderilmesinden sonra uygulamada olan tırmanış için müracaattan itibaren 15 günlük başvuru süresinin minimum seviyeye çekilmesi ve kontrolün sağlanması amacıyla da turist sayısı ve konaklama bilgilerinin, kurulması planlanan Turizm Danışma Bürosu'nca kayıt altına alınması sağlanmalıdır.

Önceki yıllarda Ağrı Dağı'na çok sayıda kaçak tırmanışların düzenlendiği ve bundan sonra hazırlanacak protokolle bu kaçak tırmanışların önüne geçilmesi sağlanmalıdır. Ayrıca Doğubayazıt Kenti'nde Milli Park Müdürlüğü'nün kurulması güvenlik konusundaki sorun ve karmaşanın giderilmesi ve giriş çıkışların kontrol altına alınmasında önemli bir eksikliği giderecektir. Güvenlik sorunlarının çözülmesi durumunda zaten bir marka değeri taşıyan Ağrı Dağı'nda turizm aktivitelerinin giderek çeşitleneceği, hizmet kalitesi ve anlayışının da büyük ölçüde değişeceği yadsınamaz bir gerçektir.

Son dönemlerde terör olaylarının bitirilmesi konusunda devam eden çalışmaların başarıya ulaşmasına müteakip, hâlihazırda ikinci derece güvenlikli yasak bölge durumunda olan Ağrı Dağı'nın, Bakanlar Kuruluna sunulacak bir öneri ile güvenli bölge statüsüne kavuşturulması, turizm hareketliliğini artıracaktır.

Alan Kılavuzu ve Mihmandarlık Sorunu

Ağrı Dağı çıkışlarında önemli bir sorun olan rehber-alan kılavuzluğu yetki ikilemi sorunun ilgili birim yetkililerinin bir araya getirilmesiyle yeniden düzenlenmelidir. Doğubayazıt'ta mevcutta alan kılavuzu belgesine sahip 33 dağcı bulunmasına rağmen Ağrı Dağı'na gelen turistlere rehberlik hizmeti sunacak olan yöre insanının, Dağcılık Federasyonuna bağlı mihmandardan mı, yoksa Milli Parklar Genel Müdürlüğünden aldığı belge ile Alan Kılavuzluğu hizmeti sunanlardan mı olması konusunda yürürlükteki mevzuatlarda net bir ifade yoktur. Örneğin, geçen yıllarda Dağcılık Federasyona ait

mihmandarlar yerine Alan Kılavuzlarının Ağrı Dağı'na çıkması öngörülmüş, ancak daha sonra mihmandarların da Ağrı Dağı'na çıkmalarının gerekli olduğu sonucuna varılmıştır.

Dağcılık Federasyonu, bölgedeki yerel rehberler ve dağcılık sporunu aktif olarak sürdüren dağcılar arasında oluşturulabilmiş bir fikir birliği olamamasından dolayı, büyük bir çıkar ve anlayış çatışması yaşanmaktadır. Ağrı Dağı, Dağcılık Federasyonu'na, Türk dağcılarına, bölgedeki yerel rehberlere hatta yerel yönetim unsurlarına bırakılamayacak kadar önemli ve büyük bir milli servettir. Bu milli değer merkezi yönetim tarafından planlanıp, kuralları belirlendikten sonra, denetlenmesi yapılacak bir işletme sistemine göre, yerel unsurlara devredilip işletilirse, arzu edilen sürdürülebilir bölgesel kalkınma ancak sağlanabilecektir.

Alan Kılavuzları ve mihmandarların her ikisinin de dağcılık konusunda teknik bilgiye sahip olması gerektiği, bu nedenle her iki birim çatısı altında, gerek hali hazırda bu işi yapanların gerekse bu işe talip olanların belirli bir yeterliliği kazandıracak eğitim programlarına devam etmeleri sağlanmalıdır. Bu eğitim programına katılıp, sertifika almaya hak kazananların belirli bir denetim mekanizması çerçevesinde tırmanışlara rehberlik yapmalarına müsaade edilmelidir.

Bu yeni sistemde oluşturulacak (sertifikalı ya da akredite olmuş Alan Kılavuzu ve Mihmandarlığı) rehberlik hizmeti, seyahat acenteliğince benimsenmelidir. Bununla birlikte bölgeyi ve özellikle Ağrı Dağını daha iyi bilen Alan Kılavuzlarının tercih edilmesi yerel ekonomiye canlılık sağlayacaktır.

Tırmanış Güzergâhları Üzerinde Bulunan Yerleşim Birimleri Sorunları

Ağrı Dağı tırmanış güzergâhında yer alan kırsal yerleşmelerde temel ekonomik faaliyet hayvancılık olup, dağ turizmi de gelişen ekonomik faaliyetler arasındadır.

Turizmin gelişmesi bu yerleşmelerde çevre sorunları ve kültürel dezenformasyon kaygılarını da beraberinde getirmektedir. Turistler ile yerel halk arasında oluşan karşılıklı etkileşimin olumlu sonuçlar vermesi için yöre halkı turizm konusunda belirli bir eğitimden geçirilmelidir.

Ağrı Dağının Turistik Değerinin Tanıtım Yetersizliği Sorunu

Ağrı Dağı ve çevresinin turistik kaynaklarının, sahip olduğu değer ölçüsünde tanıtımı yapılamamaktadır. Mevcut potansiyelin yeterince değerlendirilememesi yöreye olan turizm talebini olumsuz yönde etkilemektedir. Ağrı Dağı ve çevresi ile ilgili uluslararası kamuoyunda mevcut olan olumsuz ve yanlış imajları ortadan kaldırmak için tanıtım faaliyetlerini en üst düzeye çıkarmak bir zorunluluk haline gelmiştir.

Tanıtım faaliyetleri, ilgili yerel kamu kurum ve kuruluşlarının yanı sıra, turizm işletmeleri ve sivil toplum kuruluşlarının da öncelikleri arasında yer almalıdır. Öncesinde Ağrı Dağı'na benzer koşullara sahip olup da, günümüzde turizm açısından sürdürülebilir gelişimi sağlamış dünyadaki diğer örnekler dikkate alınarak, tanıtım faaliyetlerinde bir yol haritası oluşturulmalıdır.

Tanıtım yapılırken yenilikçi, ilgi çekici ve özgün bir kimlik oluşturulması, Ağrı Dağı'nın dünya turizm pazarındaki imajının güçlendirilmesi, Ağrı Dağı'nı ziyaret etmemiş kişilerde merak uyandırılması, ziyaret etmiş olanlarda tekrar gelme isteğini tetiklemesi, hedef kitleye Ağrı Dağı'nı ziyaret etmenin prestij unsuru olduğunun düşündürülmesi ve ona değer katacağına inanması gibi farklı ve etkili bir tanıtım tasarlanmalıdır.

Milli Park Alan Denetimi, Giriş Kontrol Üniteleri Sorunu

Ağrı Dağı Milli Park olmasına rağmen, herhangi bir giriş ünitesi bulunmamaktadır. Ağrı Dağı'nda gerçekleştirilen yasadışı çıkışları engellemek ve kontrol altında tutmak için dağın tırmanış güzergâhında giriş kontrol ünitesi mutlaka kurulmalıdır. Ayrıca dünyadaki örneklerinden de yararlanılarak Ağrı Dağı'nın 2200-2400 m'lik yükselti basamağında dağ evlerinin yapılması, yapılan bu dağ evlerinde milli park görevlilerinin bulundurulması, sertifika kontrolü ile güvenlik kontrolünün sağlanmasında önemli katkılar sağlayacaktır.

Alan Temizliği Sorunu

Ağrı Dağı tırmanış güzergâhlarında yoğun bir çöp birikiminin olduğu ve bu durumda önemli çevre sorunlarına yol açtığı bilinmektedir. Söz konusu kirliliğin önüne geçmek için Milli Park Müdürlüğü'nün sorumluluk ve denetiminde dağa tırmanan turist kabilelerinin kendi çöplerini toplamaları sağlanmalıdır. Bu sebeple depozitolu çöp poşeti uygulamasına geçilmeli ve çöp poşetlerini geri getirmeyenlere cezai müeyyide uygulanmalıdır. Bunun haricinde çıkış güzergâhında uyarıcı ve tanıtıcı bilgilendirme levhalarının bulundurulması ve turist kabilelerine tırmanış öncesi eğitim verilmesi de alan temizliği sorununun çözümüne katkı sunacaktır. Çevre kirliliğinin önüne geçilmesi için Ağrı Dağı'nın belirli uygun kesimlerinde kamp alanı oluşturulmalı ve tuvaletler yapılmalıdır.

Ağrı Dağı'nda Turizmin Geliştirilmesi İçin Neler Yapılabilir?

Ağrı Dağı ve çevresinde turizm faaliyetleri hali hazırda idealden çok uzak, kayıplarla dolu, plansız ve sürdürülebilir olmayan bir şekilde işlemekte ve bu işleyiş şimdiki aktif aktörlerin küçük menfaatleri çerçevesinde devam ettirilmektedir. Bu nedenle Ağrı İli Turizm Havzası içerisinde öncelikli olarak Ağrı Dağı ve çevresinin öne çıkan potansiyellerinin belirlenmesi ve bu çerçevede Ağrı Dağı ve Çevresi Turizm Master Planı hazırlanması sürdürülebilir turizm açısından en gerçekçi başlangıç olacaktır. İşin uzmanı profesyonel ekiplerce hazırlanacak böyle bir projenin zaman içerisinde sağlayacağı yeni gelişmeler ve açılımlarla birlikte, küçük ölçekli bir bölgesel kalkınma projesine dönüşmesi de mümkün olacaktır.

Master plan kapsamında planlanacak yaz sporlar aktiviteleri içerisinde; Golf, Dağ Yürüyüşü /Trekking, Tırmanma, Dağ Bisikleti, Paragliding & Hang-gilding (Uçurtma), Paraşüt, At sırtında gezinti, Yaz toboggan (kızak) yolu, Dağ Planörü, Uçurtma Sörfü vb. aktiviteler yer alabilir.

Master plan kapsamında planlanacak kış spor aktiviteleri; Alp Tarzı Kayak, Snowboard (Kar Sörfü), Telemark (Dönüş Kayağı), Serbest Stil Kayak, Kayak Turları, Helikopter Kayağı, Cross Country (Kuzey Disiplin Kayağı), Biathlon, Kar Uçurtması, Kar Kızağı, Snow Tubing (Şişme Plastik Kızak), Kar Rafting'i, Kar Motoru, Buz Pateni, Kar Ayakkabılı Arazi Yürüyüşü vb etkinlikler master planı kapsamına alınabilir.

Ayrıca mevcut turizm alanlarının korunması, bozulmuş ya da bozulmaya yüz tutmuş alanlarda onarım çalışmaları yapılması, işletmelerin standartlarının yükseltilmesi, turizm danışma büro ya da merkezlerinin kurulması, turizm tanıtım projeleri geliştirilmesi, uluslararası organizasyonlar düzenlenmesi, Ağrı Dağı ve diğer dağların tur rotalarının yeniden oluşturulması ile müze açılması turizm hareketliliğini artıracaktır.

Ağrı Dağı ve Çevresindeki Turizmi Farklı Noktalara Taşıyarak Marka Haline Getirecek Vizyoner Projeler Neler Olabilir?

- Jeopark ve botanik bahçesi projelerinin oluşturulması
- Balık Gölü'nün, doğa ve ekoturizm açısından değerlendirilmesi
- Türkiye'nin *Kış Sporları Merkezlerinden* biri olması
- Uluslararası büyük spor etkinlikleri düzenlemesi
- Bölgesi ile bütünleşen bir turizm destinasyonu olması
- Yaz ve kış aylarında önemli bir cazibe merkezi haline getirilmesi
- Bölge ekonomisi için sürekli bir gelir kaynağı sağlaması
- Kış Turizmi merkezi olması
- Sağlık Turizminin gelişmesi (Diyadin Kaplıcaları)
- İç ve dış turizm açısından önemli bir potansiyel oluşturan İnanç turizminin (Nuh'un Gemisi ve Ahmed-i Hani Turbesi) geliştirilmesi.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Ağrı ili insanlık tarihinin tartışmasız olarak en önemli destanlarından birine ev sahipliği yaptığı halde, ne yazık ki bu büyük fırsatı ve potansiyeli günümüze kadar gereği gibi kullanamamıştır. Bu yüzden de tahmin edilmeyecek kadar büyük bir ekonomik girdinin kaybını yıllardır göz göre göre uzaktan izliyoruz. Bölge turizmine dolayısıyla ekonomisine ve sonuçta ülkemize çok büyük bir katma değer oluşturacak Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi ile ilgili konularda bu güne dek sürdürülen pasif, zorlaştırıcı hatta engelleyici politikaları artık değiştirme zamanı gelmiştir. Mevcut durum ve gelişen koşullar bu tür bir değişim için gayet uygun ve hatta zorunludur. Buna göre çok daha aktif ve etkileyici projeler hazırlayarak Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi efsanesinin çok daha profesyonelce tanıtılması ve duyurulması bir gereklilik haline gelmiştir. Ayrıca bu bölgeye gelmek isteyen turistlerin karşılaşıcağı bürokratik engellerin kolaylaştırıcı bir şekilde yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

İnanç turizmi açısından büyük bir potansiyele sahip olan Nuh'un Gemisi yüce Ağrı Dağı'nın bir sırrı olarak geçmişte olduğu gibi gelecekte de gizemini korumaya devam edecektir. Günümüzde bu potansiyeli harekete geçirecek ve yöreyi canlandıracak inanç turizmine yönelik alt yapı ve tanıtım çalışmaları hızlandırılmalıdır. Örneğin Hongkong'ta açılan ve her yıl yüz binlerce turist tarafından ziyaret edilen Nuh'un Gemisi Müzesi'nin benzeri, Doğubayazıt'ta da yapılmalıdır. Aynı zamanda otel, hayvanat bahçesi, park alanları, sergi ve çeşitli kültürel etkinliklerin yapıldığı salonlara sahip bu tür bir müzenin Doğubayazıt'ta yapılması, Ağrı Dağı'nı inanç turizmi açısından da bütün dünyanın ilgi odağı haline getirilebilir.

Ancak, turizmin her çeşidinde olduğu gibi, dağlık alanlardaki turizm, plansız bir şekilde gelişir ve sürdürülebilir bir anlayışla yönetilmezse, bunun doğal çevre üzerinde ağır bir bedelinin olması kaçınılmazdır. Bu nedenle Ağrı Dağı ve çevresi turizminin geliştirilmesi için yukarıda genel bir çerçeve ortaya konuldu. Sonuç olarak bu çalışmada yapılan

değerlendirmeler çerçevesinde sürdürülebilir turizm için ortaya konulabilecek çalışmalar ve alınması gereken önlemler aşağıdaki gibi özetlenebilir ve gelecekte bu konular üzerine projeler geliştirilip, çalışmalar yapılabilir.

- Öncelikle yabancı dağcılarının izin prosedürlerinin kolaylaştırılması gerekmektedir. Doğubayazıt Kaymakamlığı tarafından izin için gerekli koşullar ve ücret saptanarak koordinasyonun sağlanması,
- Spor turizmi konusunda spor eğitim merkezlerinin ve kamp yerlerinin oluşturulması,
- Ağrı Dağı'nın 2400 m. yüksekliğine kadar ulaşımı sağlayan yola ilişkin sorunların giderilmesi ve hatta dağcılarının ana kamp olarak kullandığı 3350 metredeki Yeşil Kamp'a veya saptanacak alternatif bir kamp yerine kadar açılacak bir yol ile çocuk, yaşlı herkesin bölgeye gelebilmesini ve herhangi bir özel donanıma sahip olmadan konaklayabilmesini sağlayacak doğal ortama uygun dağ evlerinin inşa edilmesi,
- Yürüyüş ve tırmanış rotalarının milli parklar müdürlüğü tarafından yeniden belirlenmesi,
- Ağrı Dağı Milli Parkı'nın yerinden ve sağlıklı yönetilebilmesi için Milli Park Müdürlüğü'nün Ağrı'da kurulması,
- Bölgenin bütün değerlerini tanıtan akademik ve bilimsel tabanı olan bir web sitesinin kurulması ve cep kitaplarının basılması,
- Turizmle ilgili Doğubayazıt Emniyet Müdürlüğü bünyesinde özel güvenlik birimlerinin oluşturulması,
- Atık su arıtım tesisi ve evsel atık dönüşüm tesislerinin kurulması,
- Turistik bölgelerde kentsel dönüşüm uygulamalarına ağırlık verilmesi,
- Bölgedeki tesislerin sayısal eksikliğinden ziyade mevcut tesislerin kalitelerinin günümüz şartlarına uygun modernize edilmesi,
- Gelen turistlere sevdikleri veya tercih ettiği turistik aktiviteleri belirlemeye yarayan anketlerin uygulanması ve buna göre turistlerin geceleme sayılarının artırılmaya çalışılması,
- Turizm sektöründe çalışan personelin yabancı dilinin geliştirilmesi üzerine çalışmalar yapılması,
- Yurtiçi ve yurtdışı fuarlara katılarak, bölge turizmini daha iyi tanıtılması,
- Havaalanlarına bölgenin turizm değerlerini tanıtıcı broşür ve afişler konulması; turistlere rehberlik edecek dijital tanıtım materyallerini hazırlanması,
- Ağrı ili turistik değerlerinin tamamını kapsayan turistik turların hazırlanması, bu turların içerisinde gelen gruptaki turistlerin tercihinine göre alternatif programların düzenlenmesi,
- Turizm değerlerimizin yöre halkına tanıtılması ve turizm aktivitelerinin sürdürülebilirliği adına bölgedeki turizm değerlerinin korunması konusunda halkın bilinçlendirilmesi,
- Turistik tesislere giden yolların düzeltilmesi ve tesislerdeki mevcut altyapı kalitesinin artırılması,
- Bölgedeki turizm değeri taşıyan tesislerin çevresinde kirliliği azaltarak bu alanların da turizme kazandırılması,
- Ağrı Dağı'nda kurulacak kamplar için eğitimli ilk yardım arama kurtarma ekiplerinin oluşturulması,
- Her türlü olaylara müdahale edebilmek için helikopter pistlerinin yapılabilirliğinin araştırılması,
- Güvenlik sorunu çözüldükten sonra Ağrı Dağı Turizmi kapsamında uluslararası Festival ve Şenliklerin yapılması,
- "Sodes, Serka..." gibi yerli AB, Dünya Bankası gibi uluslararası proje desteklerinden bölge turizm sektörünün daha etkin bir şekilde yararlanmasının sağlanması.
- İlerleyen süreçte kayak merkezi, yamaç paraşütü gibi aktivitelerle alternatif turizmin farklı yönlerinin ön plana çıkarılması
- Ahmed-i Hani, Bediüzzaman Said Nursi gibi maneviyat önderlerinin ön plana çıkarılarak ulusal inanç turizminin hareketlendirilmesi, inanç turizmi alanında tanıtım faaliyetlerinin hızlandırılması.
- Güzergah boyunca (yol boyunca) Ağrı Dağı'nın doğal dokusuna zarar vermeden belirli noktalarda dinlenme alanları ve konaklama-mola bölgeleri oluşturulması, bu alanların lavabo ve içecek gibi ihtiyaçları karşılayabilecek donanımda olması.
- Tırmanış rotasında kullanılacak su kaynaklarının dağın zirvelerinden belirli merkezlere kanalize edilmesi ya da dağ eteklerinden pompalar vasıtası ile bahsi geçen merkezlere ulaştırılması.
- Ağrı Dağı'nın en azından belli bir seviyesine kadar teleferik hattı çekilmesi.
- Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi konulu resim, heykel, anı, obje, vb. her türlü turistik ürün de geliştirilmeli ve pazarlanmalıdır. Dünyada çok örneği olduğu gibi, Ağrı Dağı'nın paketlenmiş küçük bir taşıyı bile anı olarak satın alacak sayısız insan çıkacağı unutmamalıyız.

- Ağrı Dağı'nın, ülkemizin tanıtılması öncelikli turistik alanlarından biri olarak ele alınması, bu konuda ilgili ulusal, bölgesel ve yerel kurum ve kuruluşlar arasındaki eşgüdüm sorununun giderilmesi.
- Ağrı Dağı'nda telsiz iletişimi ve daha etkin haberleşme sağlayacak bir altyapı oluşturulması.
- Çevredeki yiyecek, içecek, barınma vb. hizmet tesislerinin yerini belirten tanıtım çalışmalarının sanal ortamda yer almasının sağlanması.
- Ağrı Dağı'nın flora ve faunasının tespiti için bölge üniversitelerinin Milli Parklar Müdürlüğü ile ortaklaşa çalışmalar yapması.
- Ağrı Dağı'na nasıl çıkılacağına ilişkin eğitim ve bilgilendirme faaliyetleri yapılması.
- Ağrı Dağı günümüzde daha çok dağcıların ilgi duyduğu bir yapıya sahiptir. Ancak turizm aktiviteleri için asıl ulaşılması gereken hedef küçük bir grubu kapsayan dağcılarla birlikte, her kesimden geniş kitleler olmalıdır. Altyapı çalışmaları sağlarsa dağcılık ve trekking (yürüyüş) turizmi de kendisini geliştirecektir. Bunun için devlet' in yapması gereken en önemli husus, hizmet kalitesini saptayıp kuralları çok açık ve net olarak belirlemek ve bu işleyişi ciddi bir şekilde denetlemek olmalıdır.
- Türkiye ile karşılaştırıldığında bölgenin turizmden çok düşük bir pay alması ve bölgedeki turizme yapılan kamu yatırımlarının da yetersizliği dikkate alınarak ileriye yönelik sürdürülebilir rasyonel planlamaların yapılması turizm hareketliliğini artıracaktır kanaatindeyiz.

Kaynakça

- Altınlı, İ.E. (1964). *1:500 000 Ölçekli Türkiye Jeoloji Haritası, Van Paftası İzahnamesi*. Ankara: MTA Enstitüsü Yayını.
- Başaran, C., Tavukçu, A. Y. & Keleş, V. (2007). Geçmişten günümüze Nuh'un Gemisi araştırmaları. *I. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu*, (s. 108-113). İstanbul.
- Belli, O. (2009). *Ararat (Hari Ararat) Adının Kökeni, Türk Kültüründe Ağrı Dağı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Deniz, O. (2007). Ağrı Dağı ve Dağcılık turizmi açısından değerlendirilmesi. *I. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, İstanbul.
- Doğan, Sertkaya, Ö. (2011). Silivri'de turizmin gelişmesi: sorunlar ve çözüm önerileri. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 16(5), 90.
- Doğan, M. (2012). A Case for alternative tourism: Mountain tourism. *2nd Interdisciplinary Tourism Research Conference*. Fethiye.
- Doğanay, H. (2001). *Türkiye Turizm Coğrafyası*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Doğanay, H. (2003). Ağrı Dağı ve turistik önemi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 9.
- Eriç, S. (1953). *Doğu Anadolu Coğrafyası*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayını.
- Funnel, D. C. & Price, M. F. (2003). Mountain geography: A review. *The Geographical Journal*, 169(3), 183-190.
- Güner, Y. (1986). Nuh'un Gemisi Ağrı Dağı'nda mı?. *Jeomorfoloji Dergisi*, 14.
- Kaya, F. & Arınc, K. (2003). Doğubayazıt İlçesi'nin turizm potansiyeli. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 31(3), 159-185.
- Kaya, F., Kocaman, S., Belge, R. & Dayan, N. (2013). *Ağrı Dağı Turizm Çalıştayı Sonuç Raporu*. Ağrı.
- Kaya, F. & Kocaman, S. (2014). *Ağrı İlinin Turizm Coğrafyası*. Erzurum: Zafer Medya.
- Ketin, İ. (1983). *Türkiye Jeolojisine Genel Bir Bakış*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniv. Kütüphanesi.
- Kuzeydoğa, (2016). 22 Şubat 2016 tarihinde www.kuzeydoga.org/oda/DOG029.pdf adresinden edinilmiştir.
- Mountain Agenda, (1998). *Mountains of the World: Water Towers for the 21st Century, Mountain Agenda*. Bern.
- Mountain Agenda, (1999). *Mountains of the World: Tourism and Sustainable Mountain Development, Mountain Agenda*. Bern.
- Nasuhmahruki, (2016). 02 Mart 2016 tarihinde www.nasuhmahruki.com adresinden edinilmiştir.
- Özey, R (2002). *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği*. İstanbul: Aktif Yayınevi.
- Palabıyık, H. (2007). Klasik islam coğrafyacılarına göre Ağrı ve Cudi Dağları. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 19.
- Somuncu, M. (2004). Dağcılık ve dağ turizmindeki ikilem: Ekonomik yarar ve ekolojik bedel. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 2(1), 1-21.
- Swarbrooke, J. (1999). *Sustainable Tourism Management*. Oxon and New York: Cabi Publishing.
- T. C. Çevre ve Orman Bakanlığı, (2004). *Çevresel Etki Değerlendirmesi ve Planlama Genel Müdürlüğü Çevre Envanteri Dairesi Başkanlığı, Türkiye Çevre Atlası*. Ankara.
- Tüzel, Ö. (1993). *The Aladağ Climbs and Treks in Turkey's Crimson Mountains*. Milnthorpe, Cumbria: Cicerone Press.
- Uyanık, M. (1947). *Dağlarımız*. İstanbul.
- Ülker, İ. (1992). *Dağ Turizmi (Planlama Yöntemleri, Yüksek Dağlarımız, Kayak Merkezleri)*. Ankara: T. C. Turizm Bakanlığı Yayınları.